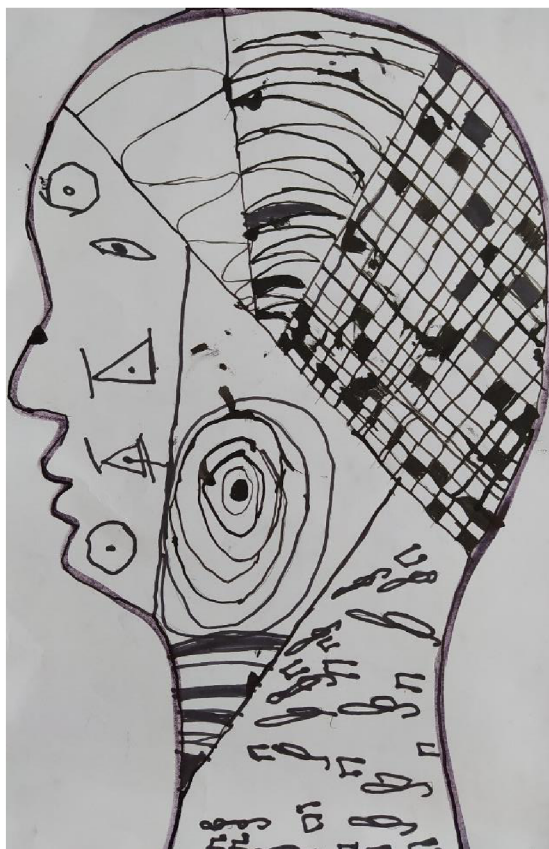

UNIVERZITA HRADEC KRÁLOVÉ

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

KATEDRA SPECIÁLNÍ PEDAGOGIKY

Specifické komunikační potřeby dětí s vývojovou dysfázií

PŘÍRUČKA

Autor: Bc. Kamila Razesbergerová

Studijní program: B 7506 Speciální pedagogika

Studijní obor: Výchovná práce ve speciálních zařízeních

Vedoucí práce: PhDr. Petra Bendová, Ph.D.

Oponent práce: doc. PaedDr. Karel Neubauer, Ph.D.

Obsah

Úvod.....	2
Popis vývojové dysfázie	3
Etiologie VD.....	3
Symptomatologie VD	3
Dělení vývojové.....	4
Receptivní vývojová dysfázie	5
Expresivní vývojová dysfázie	5
Smíšená vývojová dysfázie	5
Diagnostika VD	6
Specifické komunikační potřeby dětí s vývojovou dysfázií	6
Specifika komunikace žáka s VD – doporučení.....	6
Základní zásady při komunikaci s žákem VD.....	7
Obtíže v edukačním prostředí	8
Přístupy, metody	8
Terapie	9
Pomůcky	9
Ukázka pomůcek.....	11
Závěr	15
Literatura.....	16
Internetové zdroje:	17

Úvod

Řeč je nejdůležitější vlastností člověka, bez které se neobejdeme. Někteří jedinci se, ale potýkají s vývojovou dysfázií, která se promítá do jejich celkového vývoje. Cílem této příručky je charakterizovat specifické komunikační potřeby dětí s vývojovou dysfázií. A poskytnout metody, přístupy, pomůcky, které se v praxi osvědčily.

Popis vývojové dysfázie

Z názvu už víme, že se jedná o poruchu řeči. Dle Kutákové (2018) předpona dys – znamená narušení vývoje u dítěte, -fázie odkazuje na řečové funkce jako celek. U jedince je vývoj řeči, jazyka a komunikace opožděn. Většinou se řeč rozvine, ve školním věku to nemusí být nápadné, ale dysfázie přetrvává a projevuje se: poruchami učení, obtížemi v chápání a zapamatování si pojmů, v chápání slyšené řeči a čteného textu. U jedince s dvojjazyčnou výchovou postihuje porucha oba jazyky (Neubauer a kol. 2018).

Vývojovou dysfázií lze definovat jako „*specificky narušený vývoj řeči, projevující se ztíženou schopností nebo neschopností naučit se verbálně komunikovat, i když podmínky pro rozvoj řeči jsou přiměřené*“ (Škodová, Jedlička in Klenková 2006, s. 68).

Etiologie VD

Dle Škodové, Jedličky a kol. (2007) etiologie vzniku není objasněna, ale předpokládá se, že dochází k poškození mozku pre, peri či v postnatálním období. Z foniatrického hlediska se vývojová dysfázie řadí do vývojových řečových poruch. Porucha je lokalizovaná ve sluchové oblasti řečových center, však nemá ložiskový charakter. Centrální nervová soustava je postižena difúzně, zasažena je celá centrální korová oblast. Příznaky se projevují do různé hloubky dle závažnosti postižení.

Symptomatologie VD

Klinický obraz je velmi různorodý, zpravidla se obtíže projevují v různé intenzitě a kombinaci. „*Záleží na typu a stupni dysfázie, dále na druhu, typu a stupni komorbidních poruch a na rozsahu vzájemného překrývání*“ (Neubauer a kol. 2018, s. 294). Všechny oblasti jazyka jsou opožděny a je narušena celková synchronizace vývoje, některé oblasti jazyka jsou postiženy rozsáhleji. Během vývoje dítěte se klinický obraz mění (Neubauer a kol. 2018).

Vývojová dysfázie má kromě zřetelných příznaků v řečové oblasti i příznaky v neřečové oblasti, které se projevují nerovnoměrným osobnostním vývojem. Nižší úroveň verbálního projevu, neodpovídá úrovni intelektu (úroveň intelektu může být průměrná i nadprůměrná) a neverbálním schopnostem (Klenková 2006).

Klenková (2006) uvádí symptomy projevující se u VD:

- Porucha fonetické – fonologické realizace hlásek
- Obtíže v syntaktickém spojování slov do větných celků
- Porucha v pořadí řazení slabik – přehazuje, vynechává, opakuje apod.
- Řeč je agramatická
- Řeč je mnohdy nesrozumitelná
- Vážné percepcie distinktivních rysů
- Fonemická percepcie je postižena
- Neschopnost zachovat dějovou linku (přeskoky v ději)
- Nedokáže kombinovat symboly
- Nerozezná klíčová slova k pochopení smyslu
- Slabá krátkodobá paměť
- Rozvoj SPU (dyslexie, dyspraxie)
- Aktivní slovní zásoba – malá
- Nevyvážené řečové – neřečové schopnosti
- Porucha kresby
- Porucha zrakové a hmatové percepcie
- Porucha rytmických signálů
- Porucha jemné a hrubé motoriky
- Porucha laterality

Dělení vývojové

Vývojovou dysfázii dělíme podle symptomů na převážně receptivní, expresivní a smíšenou dysfázii. Dlouhá et al. (2017) uvádí, že nejčastěji se setkáváme v praxi s expresivní či smíšenou formou.

RECEPTIVNÍ VÝVOJOVÁ DYSFÁZIE

Primárním deficitem je narušená řečová percepce, která se promítá do fonologického vývoje, narušené tvorby slov a rozumění slovům. Spousta dětí s VD má obtíže s rozlišováním krátkých nebo rychle se měnících zvuků. Dále bylo zjištěno pomocí testu, při kterém měli určovat pořadí slyšených tónů, že mají obtíže v detekci sledu podnětů v čase. Obtíže se promítají do všech jazykových úrovní (foneticko – fonologické, lexikálně – sémantické, morfologicko – syntaktické a pragmatické úrovně). Aktivní slovník je deficitní, vágní. Některé pojmy získá až v pozdějším věku, problémy převládají také v jejich chápání zejména u abstraktních slov. Jedinci s velmi těžkou percepční poruchou mohou připomínat akustickou agnózi u dospělých, kdy jedinec zvuky slyší, ale nerozumí obsahu, ani v jakém smyslu a kontextu si je má vyložit. V těchto závažných případech se porucha sluchového zpracování objevuje už v raném věku, kdy má jedinec velmi malé schopnosti rozlišovat sluchový vjem či ho interpretovat, a to verbálně nebo neverbálně. Někdy se v těchto závažných případech objevují další kognitivní poruchy (opožděné abstraktní, symbolické myšlení) nebo výpadky pozornosti. *„Porucha fonemického sluchu způsobuje obtíže se sluchovým rozlišováním zvukově podobných hlásek, zvláště v distinktivním rysu znělost – neznělost“* (Dlouhá et al. 2017, s. 121). U dětí s receptivní VD je fonemický sluch výrazně porušen. V této návaznosti spolu s poruchou zrakové percepce se tyto deficity ve školním období projeví jako vývojové poruchy učení (Dlouhá et al. 2017).

EXPRESIVNÍ VÝVOJOVÁ DYSFÁZIE

Expresivní porucha řeči je dle Hosáka, Hrdličky, Libigera a kol. (2015, s. 337) *„specifická porucha, při níž schopnost dítěte užívat expresivní mluvený jazyk je zřetelně pod úrovní odpovídajícího jeho mentálního věku, ale chápání řeči je v mezích normy“*. Jedinec si nedostatky v řeči uvědomuje a jeho zájem o verbální komunikaci se ztrácí a v komunikaci využívá neverbální prostředky například mimiku či gesta (Bendová 2011).

SMÍŠENÁ VÝVOJOVÁ DYSFÁZIE

O smíšené formě vývojové dysfázie hovoříme při poruše porozumění řeči a při poruše řečové exprese. Jedná se o nejčtenější formu vývojové dysfázie. Při které dochází k prolínání obecných projevů VD (Dlouhá et al. 2017).

Diagnostika VD

Diagnostika vývojové dysfázie by měla vždy probíhat participačně s řadou odborníků od klinického logopeda, foniatra až po dětského neurologa (Říčan, Krejčíková a kol. 2006).

Při diagnostikování této vady musíme vycházet z klinického obrazu a vyloučením jiných poruch, protože k stanovení diagnózy vývojové dysfázie není biologický test. (Neubauer a kol. 2018).

Specifické komunikační potřeby dětí s vývojovou dysfázií

Při vytváření přístupu k osobám s narušenou komunikační schopností vycházíme ze základních charakteristik zdravé a funkční komunikace. Definice zdravé komunikace dle Heluse 2018 (s. 231–232): „*Komunikací zdravou myslíme komunikaci, která napomáhá vzájemnému porozumění, respektu, úctě, rozvoji osobnosti*“.

Vzhledem k tomu, že děti nejvíce času tráví ve škole, zaměřujeme se tedy na specifické obtíže, které provází žáka v edukačním prostředí.

Jak už bylo řečeno, vývojová dysfázie je porucha, která má systémový charakter. Oblast porozumění, produkce řeči a jazyka ve všech rovinách jsou v různých mírách postihnuty. Jedinec má obtíže se zpracováním informace po stránce sémantické (Vrbová a kol. 2012).

Specifické obtíže žáka s VD v komunikaci uvádí Vrbová a kol. (2012)

- Pozdější nástup řeči
- Tvorba vlastního slovníku
- Částečné či úplné neporozumění významu slov, vět, textu
- Manifestující se obtíže do všech oblastí
- Záměna slovosledu
- Chybovost v morfologii a syntaxi
- Dysgramatismy

SPECIFIKA KOMUNIKACE ŽÁKA S VD – DOPORUČENÍ

Žáci vzhledem k nedostatkům v porozumění řeči, mohou mít problémy s porozuměním učiteli nebo svému okolí. Ve školním prostředí může mluvit učitel rychle či v souvětích. Jedinec nemusí danému sdělení porozumět úplně či jen částečně. Vzhledem k deficitům pracovní paměti a neporozumění řeči si žák výklad (informaci) nemusí stihnout zapsat či ho má v takové podobě, že ho nemůže využít, například k domácí přípravě. Jedinci mívají obavy z konverzace a můžeme u nich zpozorovat nejistotu, stud. Žáci s vývojovou dysfázií, s přetrvávajícími potížemi, mají užší výběr v další fázi vzdělávání či profesi. Na vysoké škole nestudují či je těchto studentů velmi málo a bývají zařazeni do kategorie se specifickými poruchami učení. Vrbová a kol. (2012) doporučení při komunikaci s žákem a jeho podpoře v komunikaci shrnuje:

- Tempo řeči zpomalíme
- Otázky a pokyny formulujeme jednoduše – zpětné ověření
- Udržujeme zrakový kontakt
- Ponecháváme více času na zpracování sdělených informací – nespěcháme na odpověď
- Postupně zvyšujeme obtížnost pokynů, otázek (nebo naopak snižujeme dle potřeb)
- Vytváříme klidnou atmosféru
- Verbalizace kontextu a činností – Pojmenováváme a komentujeme činnost (samotného žáka, spolužáků a vlastní)

ZÁKLADNÍ ZÁSADY PŘI KOMUNIKACI S ŽÁKEM VD

Při komunikaci s žákem VD a pro optimalizaci podmínek jeho edukačního procesu, je nutné pochopit podstatu komunikačních a vzdělávacích obtíží. Žáci s vývojovou dysfázií potřebují specifický přístup, který vychází z individuálních zvláštností jedince, jak už bylo zmíněno výše. K tomu nám dopomohou základní zásady, které se dle individuálních potřeb žáka neustále upravují. Některé zásady si shrneme (Bendová 2011):

- Zvýšená empatičnost a trpělivost při komunikaci
- Využívání (přechodně, trvale) systému AAK
- Umožnit prezentovat znalosti i neverbálně
- Tolerování obtíží s porozuměním čteného textu
- Rozvíjení smyslu pro rytmus pomocí muzikoterapie v rámci HV a ČJ

- Tolerujeme komunikační tempo žáka

Uvedené zásady od Bendové (2011) se velmi úzce prolínají s výčtem doporučení viz. výše od Vrbové a kol. (2012).

Obtíže v edukačním prostředí

Žáci mají v edukačním prostředí největší obtíže v těchto oblastech, je nutno k žákovi přistupovat individuálně a využívat pomůcky k zvládnutí edukačního procesu.

Vrbová a kol. (2012) poukazuje na obtíže, které žáci s vývojovou dysfázií v edukačním procesu mají:

- Problémy s instrukcemi a přesným porozuměním
- Problém v porozumění řeči (hromadnou formou)
- Orientace v řeči dle známých slov
- Obtíže v porozumění – abstraktním pojmům, nezvyklým slovům
- Zhoršená verbální paměť
- Problémy s řečovou expresí
- Čtení a psaní
- Obtíže při samostatné práci s textem a při pořizování zápisu
- Problém s časovými souvislostmi
- Obtíže s rozfázováním úkonů
- Problém s aplikací naučených pravidel
- Obtíže v matematice (pomalé tempo, neporozumění slovními úlohami)

Přístupy, metody

Z případových studií a odborné literatury lze uvést, některé přístupy, metody¹, které pomáhají jedinci při výše zmíněných obtížích v edukačním procesu:

- Individuální přístup
- Rozfázování učiva (více kratších úseků)
- Názornost (přiblížit dané učivo (pojmy) pomocí: obrázků, tabulek, přehledů atd.)
- Respektování limitů (respektovat individuální tempo)

¹ Pojem – metoda vznikl z angl. slova method nebo řec. slova methodos = cesta za něčím, lze tedy říct, že metoda znamená postup směřující k vytyčenému cíli (Kroupová 2016).

- Multisenzorický přístup
- Postupování krok za krokem
- Zvýrazňování důležitých informací (v textu, slovní úloze ...)
- Didaktické hry (přebíjená, pexeso...)
- Převyprávění obsahu (v dějepise, vlastivědě)

Terapie

Nejprve si musíme osvětlit pojem terapie, ten nám definuje Šauerová, Špačková a Nechlebová (2012, s. 98) „*terapie je odborný postup, který pomáhá dosahovat výchovných a vzdělávacích cílů a současně má i léčebný efekt*“.

K docílení úspěšné terapie je zapotřebí týmové práce, na které se podílejí v úzké spolupráci: klinický logoped, klinický psycholog, pedagog, rodina a lékař. Rodina je nejdůležitějším prvkem v terapeutickém pilíři. „*Celková terapie musí zahrnovat rozvíjení zrakového a sluchového vnímání; rozvíjení myšlení, pozornosti, paměti a pohotovosti; rozvíjení časoprostorové orientace; rozvíjení řeči a slovní zásoby; rozvíjení hrubé a jemné motoriky (grafomotoriky)*“ Dlouhá et al. (2017, s. 167). Jedinec s vývojovou dysfázií má nerovnoměrně rozvinuté vývojové schopnosti, proto nelze jednotlivé prvky terapie cvičit izolovaně. K jedinci musíme přistupovat individuálně a všechny edukační a rehabilitační postupy kombinovat (Dlouhá et. al. 2017).

Pomůcky

Při výuce žáka s vývojovou dysfázií je nutnou používat mnoho pomůcek dle jeho individuálních potřeb. U žáka s VD se využívají především tabulky, přehledy, kartičky, „chytré desky“ (to je portfolio se všemi vzorečky, postupy, přehledy) Vrbová a kol. (2012).

Dále u těžkých poruch VD se využívají pomůcky AAK. Jedná se o pomůcky technické a netechnické. Mezi pomůcky netechnické řadíme komunikační tabulky, které jsou vytvořeny pomocí: fotografií, obrázků, symbolů, psaných slov či vět dle individuálních potřeb jedince. Tabulky jsou určeny k obecné komunikaci, ale i k jednotlivému učivu. Tabulky nemají definitivní podobu, neustále se mění dle potřeb jedince (alternativní komunikace – pomůcky, online). Například v programu In Print 3, lze pro žáka vytvářet komunikační karty, knihy, pracovní listy, které lze potom vytisknout, obdobným programem je SymWriter 2 či Altík (Petit HW - SW, online). Mezi technické pomůcky, které lze využít u žáku s těžkou formou VD řadíme

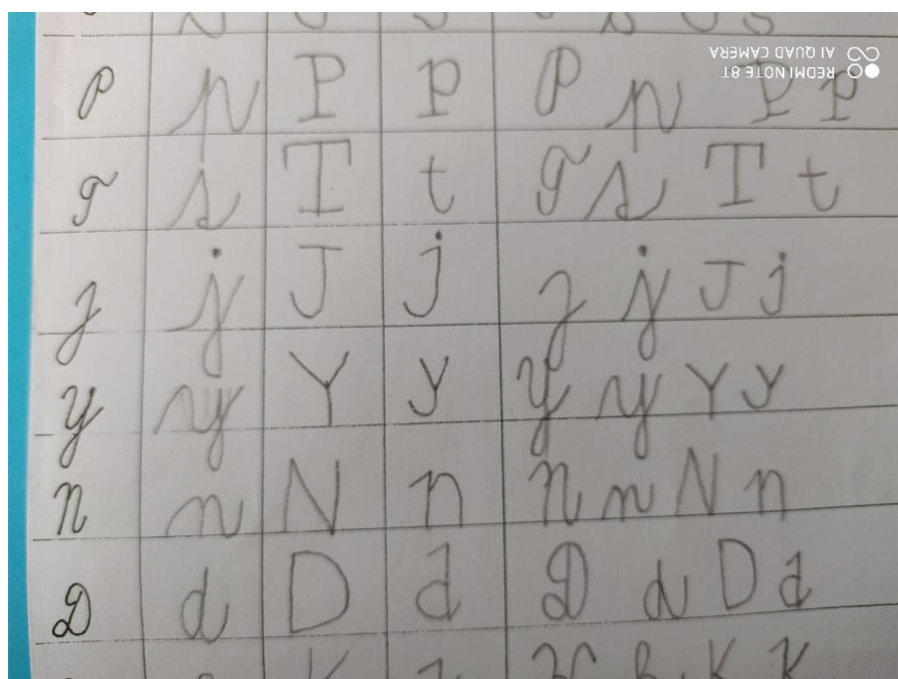
program Altíkův slovník. Program Altík je také určen pro děti SPU. Jedná se o vzdělávací a multimediální program, který obsahuje 1400 objektů a lze přidat i vlastní objekty. Žáci si mohou v tomto programu spojit zvukový vjem, obrázek a text (Petit HW – SW, online).

Dále lze pracovat s program Go Talk Now pro iPad. V programu pomocí obrázků, fotografií vytváříme komunikační knihu. Program mohou používat i začátečníci (alternativní komunikace – aplikace pro iPad, online).

Vzhledem k tomu, že u značné části žáků s VD se objevují specifické poruchy učení lze využívat i pomůcky pro žáky s SPU. Pomůcek k reedukaci SPU je na našem trhu mnoho, proto uvedu jen pár příkladů: destička na nácvik měkkých – tvrdých slabik, výukový karty – matematika desetinná čísla od firmy Logico Piccolo. Procvičovací sešit od firmy miniLÜK – český jazyk: přídavná jména. Dále k nácviku čtení – čtecí okénko a mnoho dalších pomůcek (dyscentrum.org, online).

Ukázka pomůcek

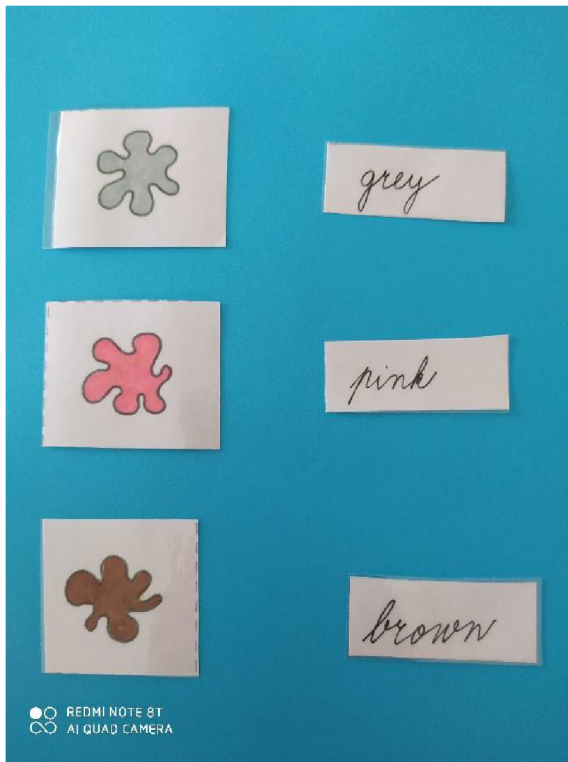
Fotografie pochází z archivu autorky.

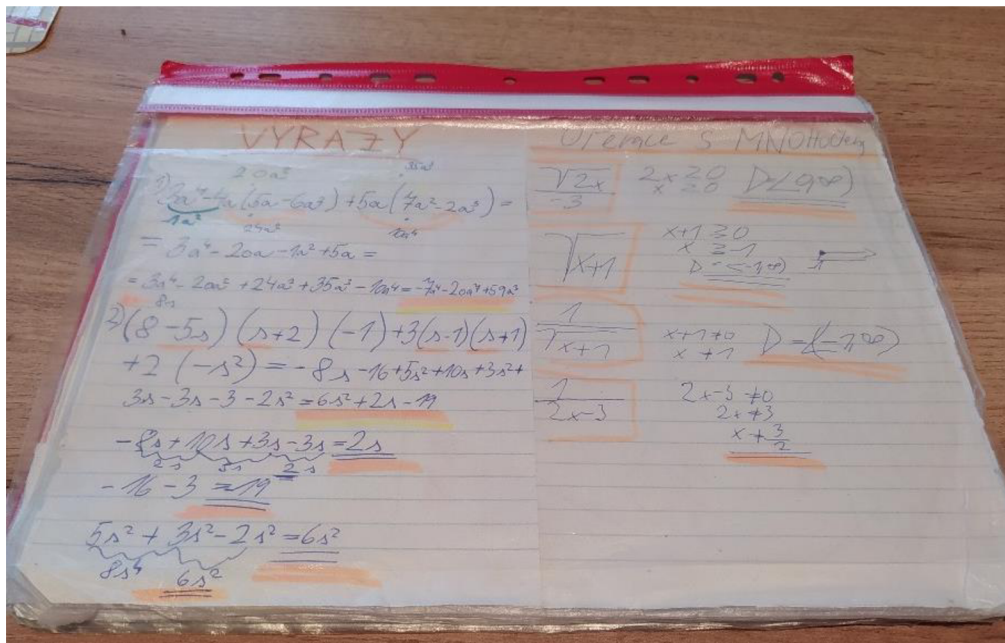
Obrázek č. 1 Procvičovací list – Písmena

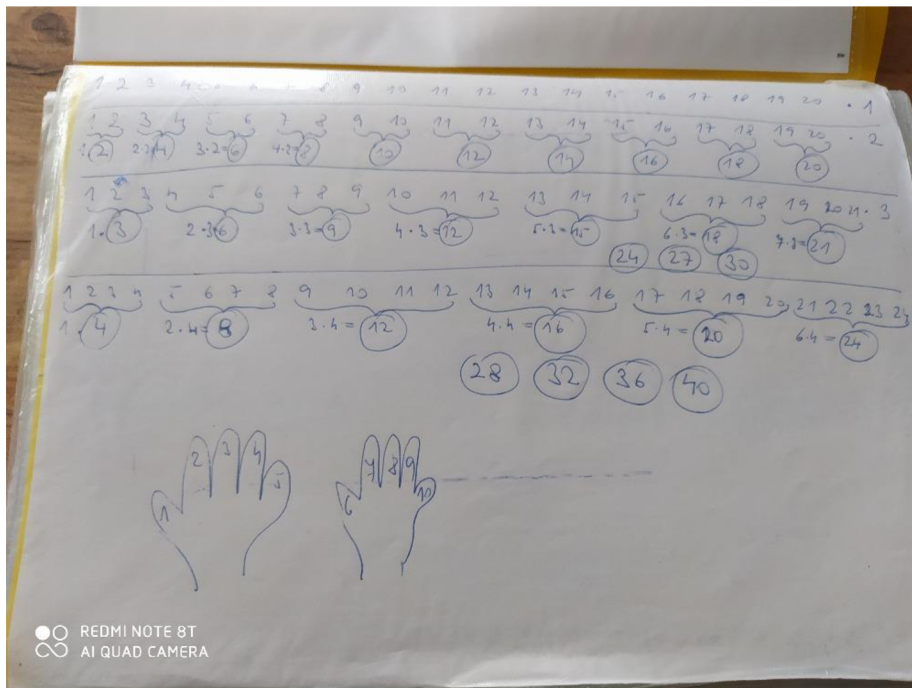
Obrázek č. 2 Písmeno ř – názorná karta

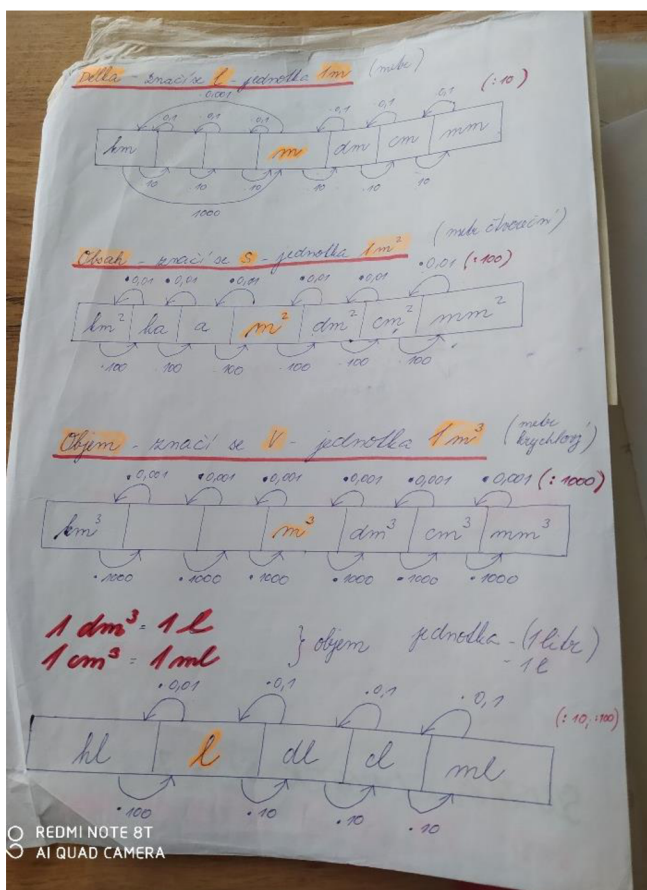
Obrázek č.3 Procvičovací karty – anglická slovíčka

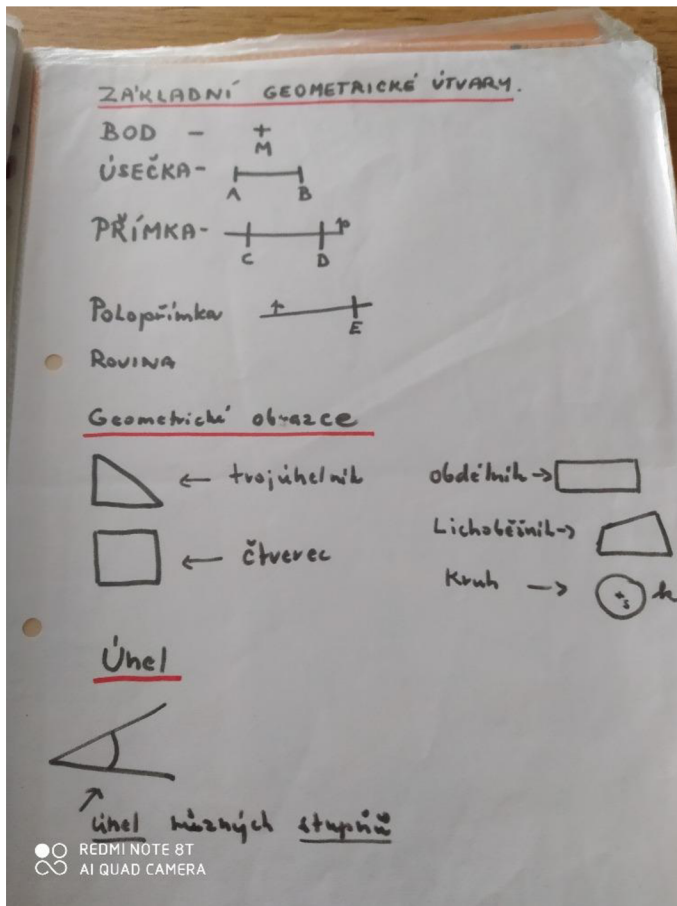
Obrázek č.4 „Chytré desky”

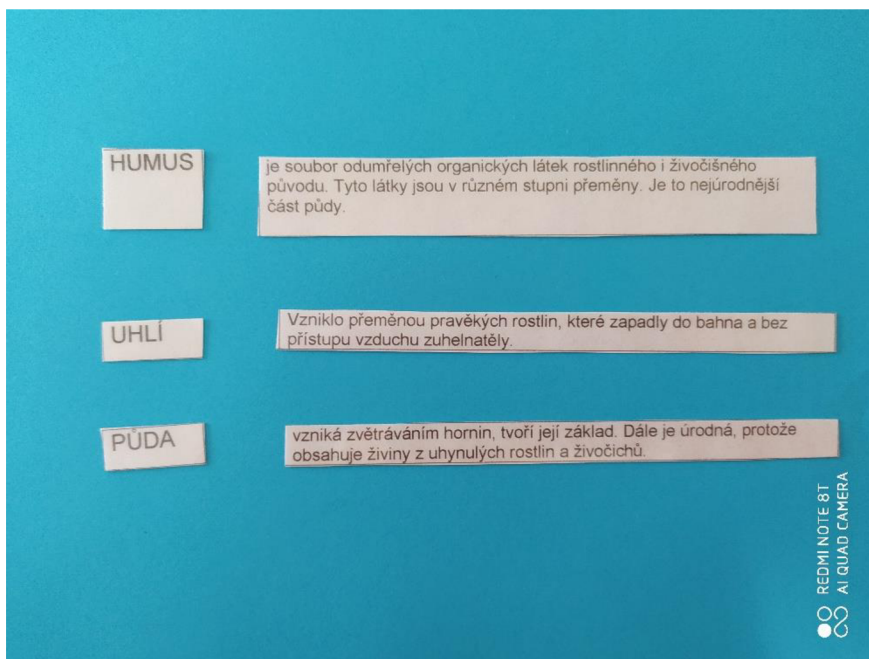
Obrázek č. 5 „Chytré desky 2”

Obrázek č. 6 „Chytré desky 3”

Obrázek č. 7 „Chytré desky 4”

Obrázek č. 8 Kartičky – pojmy z přírodovědy

Závěr

Cílem této příručky bylo popsat/charakterizovat specifické komunikační potřeby dětí s vývojovou dysfázií a vytvořit příručku sloužící k zajištění komunikačních potřeb těchto jedinců. Příručka by měla sloužit všem, kdo se setká s poruchou vývojová dysfázie.

Podkladem pro vytvoření této příručky byla bakalářská práce s názvem: Specifické komunikační potřeby dětí s vývojovou dysfázií.

Literatura

RAZESBERGEROVÁ, Kamila. *Specifické komunikační potřeby dětí s vývojovou dysfázií*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec králové, 2020, 55 s. Bakalářská práce.

BENDO VÁ, Petra. *Dítě s narušenou komunikační schopností ve škole*. 1. vyd. Praha: Grada, 2011, s. 152. ISBN 978-80-247-3853-6.

DLOUHÁ, Olga et al. *Poruchy vývoje řeči*. Praha: Galén, 2017, s. 254. ISBN 978-80-7492-314-2.

HELUS, Zdeněk. *Úvod do psychologie*. 2. vyd. Praha: Grada, 2018, s. 312. ISBN 978-80-247-2990-9.

HOSÁK, Ladislav, HRDLIČKA, Michal, LIBIGER, Jan a kol. *Psychiatrie a pedopsychiatrie*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2015, s. 647. ISBN 978-80-247-9347-4

KLENKOVÁ, Jiřina. *Logopedie*. Praha: Grada, 2006, s. 228. ISBN 80-247-1110-9.

KROUPOVÁ, Kateřina a kol. *Slovník speciálně pedagogické terminologie*. 1. vyd. Praha: Grada, 2016, s. 328. ISBN 978-80-271-9345-5.

KUTÁLKOVÁ, Dana. *Opožděný vývoj řeči – Dysfázie - metodika reedukace*. 2. vyd. Praha: Septima, 2018, s. 104. ISBN 978-80-7216-349-6.

NEUBAUER, Karel a kol. *Kompendium klinické logopedie: Diagnostika a terapie poruch komunikace*. 1. vyd. Praha: Portál, 2018, s. 768. ISBN 978-80-262-1390-1.

ŘÍČAN, Pavel, KREJČÍŘOVÁ, Dana a kol. *Dětská klinická psychologie 4., přepracované a doplněné vydání*. 1. vyd. Praha: Grada, 2006, s. 604. ISBN 80-247-1049-8.

ŠKODOVÁ, Eva, JEDLIČKA, Ivan a kol. *Klinická logopedie*. Praha: Portál, 2007, s. 616. ISBN 978-80-7367-340-6.

VRBOVÁ, Renata a kol. *Metodika práce asistenta pedagoga se žákem s narušenou komunikační schopností*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2012, s.88. ISBN 978-80-244-3381-3.

Internetové zdroje:

DYSCENTRUM.org. *Pomůcky*. 2020 [online]. [cit. 2020-04-11] Dostupné z: <https://eshop.dyscentrum.org/dyscentrum/eshop/2-1-POMUCKY>

PETIT HW – SW, *In print 3*. 2020 [online]. [cit. 2020-04-11] Dostupné z: <https://www.petit-os.cz/index.php/software/pro-alternativni-komunikaci/in-print-3-detail>

SPC pro děti s vadami řeči. *Alternativní komunikace – pomůcky*. 2009 – 2020 [online]. [cit. 2020-02-10] Dostupné z: <https://www.alternativnikomunikace.cz/stranka-pomucky-12>